

Suomen kielen potentiaali – ei sittenkään modus?

Jussi Ylikoski

Språkets funktion, Åbo Akademi, 7.–8.6.2023

0. Lämmittely

Helenius kertoo, että muninta **alkani** jo maalikuussa.

Helenius kertoo muninnan **alkanevan** jo maalikuussa.

Suomen kielen potentiaali – ei sittenkään modus?

1. Taustaa ja tutkimushistoriaa

1.1. Eventiivi

1.2. Muut epäortodoksiset (ei-finiittiset) muodot

1.3. Tutkimuskysymys ja -hypoteesi

2. Esimerkkejä epätyypillisistä potentiaaleista

3. Kyselytestin kertomaa

4. Havaintoja ja pohdintaa

I. Taustaa ja tutkimushistoriaa

1.1. Eventiivi

1.2. Muut epäortodoksiset (ei-finiittiset) muodot

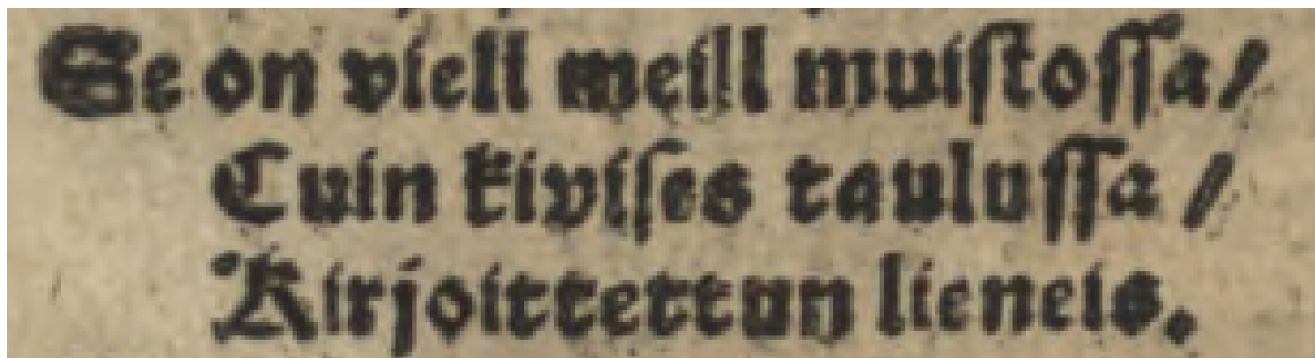
1.3. Tutkimuskysymys ja -hypoteesi

I.I. Eventiivi

- Ns. eventiivi eli ”potentiaalikonditionaali” on Lönnrotin ja Kilpisen keinotekoiseksi luomukseksi luonnehdittu hybridimodus, jossa yhdistyvät *ne*-potentiaali ja *isi*-konditionaali.
- *Tuosta sulho suuttuneisi, mies nuori nuristuneisi*
- muoto ja merkitys yksiselitteisiä
- mallina ”vepsä” ja välittäjänä Kalevala, mutta torjuttiin Kotikielen Seurassa 1890-luvulla ja ”vaiettiin kuoliaaksi” (Häkkinen 1993)
- muinaismuistoksi kuvailtu ”kirjasuomen kuriositeetti”

I.I. Eventiivi

- Hemminki Maskulainen (1616): *Vanhain Suomen maan Pijspain ja Kircon Esimiesten Latinan kielised laulud*

Nurmi, Jarkko J. 1999: "Modus eventivus" – murteidemme rariteetista kirjasuomen kuriositeetiksi. – Seppo Pekkola (toim.), *Sadanmiehet. Aarni Penttilän ja Ahti Rytkösen juhlakirja*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 198–211.

I.2. Muut epäortodoksiset (ei-finiittiset) muodot

Kangasniemi, Heikki & Heinonen, Tarja 2002:

”Harvoin esiintyvä verbimuoto”, mahdollinen vai mahdoton? – *Kielikello* 4/2002: 38.

I.2. Muut epäortodoksiset (ei-finiittiset) muodot

Kysymys: Onko suomessa aktiivin 1. partisiipin potentiaalia? Voidaanko pitää käypinä sellaisia ilmauksia kuin sanomalehdestä poimittu "jäähytilaston kärkeen *siirtynevä* Tapparan Toni Mäkiaho (Aamulehti 15.9.2002)?

Google-hakuohjelmalla onnistuin haravoimaan Internetistä muitakin vastaavia muotoja, kuten "Elisa ja sen tyttäreksi *siirtynevä* Soon"; "Meille leiriytymään *tulleva* porukka"; "Rilluttelun katkaisee pikakäskynä *tulleva* komento".

Minkään suomen kieliopin en ole huomannut kyseistä muotoa esittelevän, mutta se on rakenteellisesti ongelmaton ja merkitykseltään täysin selvä. Toisaalta aktiivin 2. partisiipista vastaavat muodot eli sellaiset kuin "siirtynenyt" ja "tullenut" tuntuisivat kielitajun vastaisilta. Passiivin 1. partisiipin potentiaali olisi taas aivan näppärä esimerkiksi sellaisissa ilmauksissa kuin "keväällä *hyväksyttänevä* laki" tai "Helsingissä *solmittaneva*" sopimus.

Heikki Kangasniemi

I.2. Muut epäortodoksiset (ei-finiittiset) muodot

Vastaus: Ensimmäiseen kysymykseensä kysyjä vastaakin jo itse. Hänen keräämiensä esimerkkien todistusvoima on kiistämätön: näyttää tosiaan olevan mahdollista rakentaa aktiivin 1. partisiipin muoto verbin potentiaalivartalon varaan. On myös yllättävää, ettei näin hyvältä kuulostavasta muodosta löydy kieliopista tai -oppaista edes alaviitteen kokoista huomautusta.

Toiseen kysymykseen taas, mitä tulee tällaisten partisiippimuotojen hyväksyttävyyteen, Kielitoimiston kanta on ainakin tällä haavaa varovaisen suvaitsevainen. Kenenkään korvaa ne eivät tunnu rikkovan. Muodostustapa, jossa moduksen tunnuksen perään tulee nominaalisen taivutuksen tunnus, on kuitenkin periaatteessa "väärä", eikä se muissa tapauksissa tuota onnistuneita muotoja. Kysyjä itsekin toteaa, ettei vastaavanlainen 2. partisiippi tunnu mahdolliselta.

I.3. Tutkimuskysymys ja -hypoteesi

- Mikä tämä tällainen ”modus” on?
- Miksi tätä ei vielääkään ole tämän enempää tutkittu?
- Hypoteesi: Potentiaali **ei** ole yksinkertaisesti modus.

2. Esimerkkejä epätyypillisistä potentiaaleista

-neisi (~ -nisi)

-nevA

-nevAn

-nemAAn

-ni

-neA

- Esimerkkejä löytyy eri aikojen lähteistä **satamäärin**, seuraavassa esimerkkejä lähinnä oman aikamme huolitellusta yleiskielestä, sieltä täältä.

-neisi (~ -nisi)

Yhden tiedotuspäällikön sijasta **pitäneisi** olla useampia.

Jos luottotiedot eivät olisi kunnossa, niin isommalla vuokratakuulla siitä kai **selvinneisi**.

Pitänisi ryhtyä mittaamaan linjapaineita... jotenkin.

-nevA

Ensi vuoden alusta **toteutuneva** jäsenyys Euroopan unionissa madaltaa turhia raja-aitoja Suomen ja unionin jäsenmaiden väliltä.

Tähän määrään on laskettu ensi vuoden alussa **valmistuneva** Porrastalo Vilhonkadun ja Porrassalmenkadun kulmauksessa.

-nevAn

Kiellon ohella referatiivirakenteella ei voi ilmaista verbin morfologista modusta eli imperatiivia, konditionaalia tai potentiaalia. Sen sijaan päätteettömän indikatiivin ilmaiseminen on mahdollista. Kielto ja modus ovat olennaisia itsenäisen lauseen piirteitä, mutta referatiivirakenteelta ne puuttuvat. Kun objektirakenne sisältää moduksen, on käytettävä *että*-lauseita. (Hakulinen–Karlsson 1979: 357.) Esimerkissä 11 on kielenvastaisesti muodostettu potentiaalimuotoinen referatiivirakenne. Esimerkissä 12 sama asia on ilmaistu *että*-lauseella, jolloin se on kieliopillisesti oikein.

(11) **Ilmoitin vieraan saapunevan huomenna.* (ks. Hakulinen–Karlsson 1979: 357)

(12) *Ilmoitin, että vieras saapunee huomenna.* (oma muunnos)

Vainisto, Emilia 2018: Referatiivirakenteet ja *että*-lauseet objektina kolmessa tietokirjassa. TY.

-nevAn

Sääasiantuntijat ilmoittivat rajuilman **saapunevan** sunnuntaina kello 9 aikaan 480 kilometriä lounaaseen Japanissa sijaitsevasta Fukuokasta.

Muutoksen todetaan **johtunevan** pääasiassa kausivaihtelusta.

Pohjois-Karjalan Ely-keskus tiedottaa hanhimuuton **alkanevan** loppuviikon ja viikonlopun aikana.

-nemAAn

Vauhtia tulee **riittäнемään** pariskunnan elämässä siis jatkossakin.

Aiemmin syksyllä niinikään Kiinassa työskennellyt Taskinen joutuu **jättänemään** väliin myös kevään tulevat karsintapelit.

-ni

Levyn saamaan suosioon **vaikuttani** myönteisellä tavalla se seikka, että yhtyeen johtohahmona on kitaristi Sami Lopakka, joka on tunnettu henkilö kuopatun Sentenced-bändin riveistä.

Tirautettuani muutaman miehisen kyyneleen (mikä **johtuni** ruokaan leikatusta sipulista) ja nautittuamme palasen jos toisenkin herkkukakkua

-neA

Voi **johtunea** siitä että niissä on jonkinlainen pinnoite, kiiltävä ja liukas, molemmin puolin, ei ehkä ihan muovitus, mutta sinnepäin!

Missä mahtaa **lieneä** vika kun hehkutulppa on ehjä, vesipumppu toimii, polttoainepumppu toimii, ylikuumenemissuoja on ehjä, – –

3. Kyselytestin kertomaa

- Google Forms -kysely, jossa 96 turkulaista luonnontieteilijää arvioi 10 satunnaisessa järjestyksessä esitettyä potentiaalia tai sellaista muistuttavaa muotoa.
- Kiitos Outi Vesakoskelle ja informanteille!

3. Kyselytestin kertomaa

	OK	?	??	*
Helenius kertoo muninnan alkanevan jo maalikuussa.	65	23	7	1
Helenius kertoo, että muninta alkani jo maalikuussa.	1	17	26	52
Ilmoitin vieraan saapunevan huomenna.	65	20	9	2
Ilmoitin vieraan saavunnevan huomenna.	–	20	32	44
Muutama ikkunakin pitäisinee uusia.	14	24	27	31
Muutama ikkunakin pitäneisi uusia.	11	25	31	29
Tullilaitoksen toimintatavat ja toiminnan laajuus sovitetaan EU:n vuonna 2004 tapahtunevan laajenemisen edellyttämään uuteen toimintaympäristöön.	46	40	6	4
Tullilaitoksen toimintatavat ja toiminnan laajuus sovitetaan EU:n vuonna 2004 tapahtunnevan laajenemisen edellyttämään uuteen toimintaympäristöön.	2	14	44	36
Pennut tulevat syntymään maaliskuun puolivälin tienoilla, ehkä aiemminkin.	16	33	25	22
Pennut tullevat syntymään maaliskuun puolivälin tienoilla, ehkä aiemminkin.	18	29	26	13

3. Kyselytestin kertomaa

	OK	?	??	*
Helenius kertoo muninnan alkanevan jo maalikuussa.	65	23	7	1
Ilmoitin vieraan saapunevan huomenna.	65	20	9	2
Tullilaitoksen toimintatavat ja toiminnan laajuus sovitetaan EU:n vuonna 2004 tapahtunevan laajenemisen edellyttämään uuteen toimintaympäristöön.	46	40	6	4
Helenius kertoo, että muninta alkani jo maalikuussa.	1	17	26	52
Ilmoitin vieraan saavunnevan huomenna.	–	20	32	44
Tullilaitoksen toimintatavat ja toiminnan laajuus sovitetaan EU:n vuonna 2004 tapahtunnevan laajenemisen edellyttämään uuteen toimintaympäristöön.	2	14	44	36

3. Kyselytestin kertomaa

	OK	?	??	*
Muutama ikkunakin pitäisinee uusia.	14	24	27	31
Muutama ikkunakin pitäneisi uusia.	11	25	31	29
Pennut tulevat syntymään maaliskuun puolivälin tienoilla, ehkä aiemminkin.	16	33	25	22
Pennut tullevat syntymään maaliskuun puolivälin tienoilla, ehkä aiemminkin.	18	29	26	13

4. Havainnot ja pohdintaa

- Eventiivi on itse asiassa melko yksinkertainen ilmiö (modus), jos se vain on olemassa – ja jos potentiaalissa moduksena ei olisi muuta kummallista.
- Eventiivi ei ole vain muinaismuisto, vaan sitä on käytetty harvakseltaan kautta aikojen.
- Myös etenkin partisiippimuoto *-nevA* ja referatiivimuoto *-nevAn* kuuluvat kieleen marginaalisesti mutta selvästi, selvemmin kuin eventiivi.
- Mutta miten ne – ja niiden valossa koko potentiaali – on tulkittava?

4. Havainnot ja pohdintaa

- partisiippimuoto *-nevA* ja referatiivimuoto *-nevAn* ovat morfologisesti huomaamattomia analogisia muotoja:

$$\frac{\text{Ongelmat **johtuvat** sisäilmasta.}}{\text{sisäilmasta **johtuvat** ongelmat}} = \frac{\text{Ongelmat **johtunevat** sisäilmasta.}}{X}$$

$$X = \text{sisäilmasta **johtunevat** ongelmat}$$

4. Havainnot ja pohdintaa

$$\frac{\text{Uskon, että ongelmat **johtuvat** tästä.}}{\text{Uskon ongelmien **johtuvan** tästä.}} = \frac{\text{Uskon, että ongelmat **johtunevat** tästä.}}{X}$$

$X =$ Uskon ongelmien **johtunevan** tästä.

- Ei uutta auringon alla: uudehkoja analogisia vA-muotoja ovat myös referatiivimuoto *johtuvan* sekä finiittiset *johtuivat*, *johtuisivat* ja *johtunevat* (vrt. vanhan kirjasuomen *ne johtuit*, *ne johtuisit*).

4. Havainnot ja pohdintaa

”Moduksia eli modaalista merkitystä ilmaisevia taivutusluokkia ovat indikatiivi, konditionaali (» § 116), potentiaali (» § 117) ja imperatiivi (» § 118). Ne **esiintyvät vain finiittisissä verbinmuodoissa.**” (ISK)

”Potentiaalilla ja abessiivilla on kuitenkin yksi periaatteellinen ero: Abessiivin kaltaisille adverbiallisille sijoille tarjoutuu myös vaihtoehtoinen tulkinta, denominaaliset adverbit – –. Modukset sen sijaan näyttäytyvät kategoriana, jolla ei ole kovin läheistä funktionaalista vastinetta johto-opin puolella – tällöin myös **potentiaalinen kaltainen modus on yksinkertaisesti modus,** vaikka ei niin yleinen olisikaan.” (Ylikoski 2021: 154)

4. Havainnot ja pohdintaa

- Kyse on jatkumoista.
- *-neisi*, *-nevA* ja *-nevAn* kuuluvat kieleen selvemmin kuin infinitiivi *-nemAAn* saati potentiaalinen imperfekti *-ni* tai infinitiivi *-neA*, jotka rajoittuvat lähinnä muotoihin *lieni* ja *johtuni* sekä *lieneä* ja *johtunea*.
- Nämä kaikki muodot ovat aivan yhtä ”luonnottomia”, mutta on selvää, että toiset ovat paljon luonnottomampia kuin toiset – jotka siis ovat paljon luonnollisempia ja ansaitsevat paikan kieliopin kuvauksissa.

4. Havainnot ja pohdintaa

Vaihtoehdot:

- 1) Potentiaali on modus ja moduksen kategoria ulottuu sittenkin myös joihinkin ei-finiittisiin muotoihin.

Ongelma: Tällainen ”modus” poikkeaa universaalista (tai eurosentrisestä) moduksen käsitteestä ja on vaikea ymmärtää, miksi vain yhdestä moduksesta voi muodostaa vain joitakin harvoja ei-finiittisiä muotoja.

- 2) Potentiaali ei sittenkään ole selvä modus.

4. Havainnot ja pohdintaa

- Jos potentiaali ei ole selvä modus, mikä sitten?
 - Jonkinlainen modusmainen johdostyyppi, joka ei morfologialtaan suuresti eroa translatiivisista *ne-*johdoksista (*laajeneva*, *lämpenevän*, *pienenisi*, *vanhenemaan* jne.).
- Mitä kaikkea johdostulkinta voi selittää?

4. Havainnot ja pohdintaa

- Potentiaali ei ole pakollinen osa kielen käyttöä,
 - se ei esimerkiksi kuulu selkokieleen (selkokeskus.fi).
- Potentiaalinen paradigmassa on aukkoja.
- Tunnetuin aukko on *olla*-verbin supplettiiviseksi muodoksi kuvattu *lienee*, joka on monella tapaa leksikaalistunut osa kieltä, jota *lienisi* tai *lieneisi* mahdollista pitää myös omana sananaan, verbinä tai minä *lienee* adverbina.
- Myös muodot *tullevat*, *purrevat*, *juossevat* ja *syössevät* ovat kieltämättä monelle aika outoja.

4. Havainnot ja pohdintaa

- Jos potentiaalia pidettäisiin **johdostyyppinä**,
 - potentiaalille sallisi monenlaista poikkeuksellisuutta:
 - ei helposti kaikista verbeistä, esim. *ollee* ~ *lienee*
 - muodoissa vaihtelua, esim. *purrevat* ~ *purenevat*
- Ajatus merkitykseltään potentiaalisesta johdostyypistä ei ole mitenkään ongelmallinen; esim. unkarin ns. potentiaali luetaan johdoksiin.

4. Havaintoja ja pohdintaa

- Jos potentiaalia pidettäisiin **johdostyyppinä**,
- eventiivi olisi vain potentiaaliverbien konditionaali,
- leksikaalistuneimpia verbejä olisivat *lieneä* ja *johtunea*,
- *olla*-verbin taivutuksessa ei olisi outoa suppleetiota, koska *lieneä* olisikin ihan toinen verbi.

Suomen kielen potentiaali – ei sittenkään modus?

Ei kiistaton modus –
ainakaan sellaisena kuin
miten modukset on tapana
ymmärtää – eikä toki ihan
selvä johdintyyppikään.

4. Havainnot ja pohdintaa

Lienisiköhän tietoa seuraavanlaiseen probleemaan.

Heikkinen naurahtaa sen **lienevän** Nurmeksen kuumin terassi.

Twiggy vitsailee **lienevänsä** ainoa, joka selvisi 1960-luvusta ilman huumesekoiluja.

Missä mahtaa **lieneä** vika kun hehkutulppa on ehjä, vesipumppu toimii, polttoainepumppu toimii, ylikuumenemissuoja on ehjä, – –

4. Havainnot ja pohdintaa

Johtuneisiko siitä?

Johtunisiko sitten istukan aineenvaihdunnasta?

tiukasta julkaisuaikataulusta **johtuneva** keskeneräisyys

Kivun kerrottiin **johtunevan** venähdyksestä.

Johtunikohan sitten myöhäisestä ajankohdasta?

Voi **johtunea** siitä että niissä on jonkinlainen pinnoite.

Aihe kaipaa lisätutkimusta.

Kiitos!